

ПИТОМІ УКРАЇНСЬКІ ТА ЗАПОЗИЧЕНІ НАЗВИ ГОРОДНІХ КУЛЬТУР УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Марченко Т. А.

Сумський національний аграрний університет

У статті порушено питання походження назв городніх культур сучасної української мови. Проблему розглянуто у двох площинах – праслов'янській та індоєвропейській, які почасти перетинаються. Проаналізовано здебільшого ті лексичні одиниці, які мали праслов'янське походження. Процес запозичення у лексико-семантичній групі на позначення назв городніх культур показує розвиток лексичної системи в цілому як у синхронічному, так і в діахронічному плані. Такі дослідження дають можливість певною мірою спрогнозувати подальший розвиток лексичної системи української мови. Джерелом пропонованого дослідження став лексичний матеріал стародавніх писемних пам'яток праслов'янської мови, де засвідчено шляхи та терміни наповнення ними лексичної системи. За допомогою додаткового етимологічного аналізу окреслено способи потрапляння кожної окремої лексеми до різних лексичних систем української мови. Показано фонетичні та морфологічні трансформації назв городніх культур від праслов'янського до українського періоду. Назви праслов'янського походження виступають як найдавніші форманти усієї лексико-семантичної групи.

У розвідці також представлено запозичені лексичні одиниці. Їхню характеристику подано у формі фонетичних модифікацій, яких зазнавала система назв городніх культур української мови. Похідні прикметникові форми назв наведено задля подальшого аналізу дериваційних особливостей цієї групи лексики. Описано вплив багатьох індоєвропейських мов на формування системи української мови. Ілюстративний матеріал має вигляд однокомпонентних (іменник) або двокомпонентних утворень (іменник + прикметник), що відповідає вимогам формування сучасної ботанічної термінології. Лексеми праслов'янського походження визначено як найдавніші утворення в сучасній системі назв городніх культур. Схарактеризовано дериваційні процеси у системі назв городніх культур. Питомі українські назви городніх культур та їхні похідні є утвореннями, які вільно функціонують у різних стилях української мови. З урахуванням праїндоєвропейських складників у назвах городніх культур засвідчено спорідненість європейських та української мов.

Ключові слова: праслов'янський лексикон, запозичення, індоєвропейські мови, городні культури, лексична система, фонетичне оформлення, двокомпонентні назви, спільноіндоєвропейська спадщина.

Marchenko T. A. Native Ukrainian and borrowed names of allotment crops in the Ukrainian language. The article considers the question of the origin of words denoting allotment crops in the modern Ukrainian language in two partly intersecting planes: Proto-Slavic and Indo-European. The author focuses on the vocabulary of Proto-Slavic origin. The process of borrowing in the lexical-semantic group denoting names of allotment crops shows both synchronic and diachronic development of the lexical system as a whole. Such studies make it possible to predict further development of the lexical system of the Ukrainian language. The source of this study was the lexical material of ancient written works of the Proto-Slavic language, which give proofs of how and when the words entered the lexical system. Based on additional etymological analysis, the author describes the ways each individual lexeme got into different lexical systems of the Ukrainian language and shows phonetic and morphological transformations of the names of allotment crops from the Proto-Slavic up to the Ukrainian period. Names of Proto-Slavic origin are the oldest forms of the whole lexical-semantic group.

The article also deals with some borrowed lexical units. They are characterized through phonetic modifications the system of Ukrainian names of allotment crops underwent. Derivative forms of adjectives are given for further analysis of derivative features of this vocabulary group. The study describes the influence of many Indo-European languages on the formation of the Ukrainian language system. The illustrative material has the form of one-component (noun) or two-component (noun + adjective) formations, which meets the requirements for the formation of modern botanical terminology. Lexemes of Proto-Slavic origin are defined as the oldest formations in the modern system of names of allotment crops. Derivation processes in the system of vegetable names are characterized. Native Ukrainian names of allotment crops and their derivatives are formations that function freely in different styles of the Ukrainian language. Pre-Indo-European components in the names of allotment crops prove the cognation of European and Ukrainian languages.

Key words: Proto-Slavic lexicon, borrowings, Indo-European languages, names of allotment crops, lexical system, phonetic representation, two-component names, common Indo-European heritage.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Основне ядро лексичної системи сучасних слов'янських мов засвідчено праслов'янськими лексемами. Праслов'янський лексикон складається зі слів, які успадковані із індоєвропейської прамови і збережені без особливих змін або з деякими модифікаціями, та слів, що вини-

кли на базі праїндоєвропейських коренів у результаті словотвірної діяльності праслов'ян. У словнику праслов'янської мови є й запозичені елементи з інших індоєвропейських мов, але кількість їх незначна. Запозичені праслов'янською мовою лексичні одиниці визначити важко, адже давні слов'яни мали безпосередні контакти з іншими індоєвропей-

ськими народами, мови яких були найближчими до праслов'янської, – скіфами, балтами й германцями.

Більшість слів праслов'янської мови, успадкованих із праїндоевропейської, мають відповідники в різних групах споріднених мов, тому їх можна вважати спільноіндоевропейськими за походженням. Частина праслов'янських слів виявляє спорідненість лише з лексемами окремих груп індоевропейських мов. Лексичні сходження з мовами інших груп мов можуть пояснювати і як спільно збережені колись загальноіндоевропейські слова, і як однакові (спільні) новотвори, і як спільні запозичення, що є актуальним для формування цієї системи на сучасному етапі [2, 15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні проблеми українського термінознавства, походження та розвиток окремих терміносистем, особливості функціонування термінів у своїй системі та поза нею, вплив діалектної лексики на формування терміносистеми – усі ці питання порушено в працях О. Реформатського, Д. Лотте, О. Ахманової, Я. Закревської, Т. Кияка, Г. Козачук, А. Д'якова, В. Даниленка, Л. Симоненко, М. Кочергана, О. Суперанської, Д. Шмельова, Т. Канделакі, В. Горпинича та ін. Велике значення мають дослідження І. Верхратського («Списъ важнѣйшихъ выразѣвъ зъ руской ботаничної термінологіѣ и номенклятури (зъ оглядомъ на шкѣльну науку въ высшихъ класахъ гымназіѣ)», 1892), який очолював роботу комісії з укладання термінологічних словників української мови наприкінці XIX – початку XX століття (природничий напрям); В. Вовчанецького та Я. Лепченка («Словник ботаничної термінології. (Проект). ВУАН, НДІМ, Сектор термінології та номенклятури. Матеріяли до української термінології та номенклятури», 1932 р.); Й. Дзєндзелівського («Назви сільськогосподарських культур у говорах Закарпаття», 1960 р.; «Українське і слов'янське мовознавство», 1996 р.), праці якого цінні у площині виокремлення діалектних назв та формування термінологічної системи сучасної української літературної мови; Я. Закревської («Одночленні і двочленні дублетні назви в діалектах української мови», 1979 р.; «Українські народні назви рослин як основа сучасної нормативної ботаничної номенклятури», 1972 р.), яка глибоко проаналізувала особливості терміноодиноциць на позначення назв городніх культур та ін.

Формулювання мети і завдань дослідження.

Мета дослідження – виокремити питомі українські лексичні одиниці із лексико-семантичної групи назв городніх культур. **Завдання** дослідження полягало у проведенні етимологічного та діахронічного аналізу лексем слов'янського походження, описі дериваційних особливостей назв городніх культур української мови. Для розв'язання поставлених завдань використано описовий метод, а також метод зіставлення словникових дефініцій тлумачних словників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Праслов'янська мова контактувала здебільшого із генетично спорідненими індоевропейськими мовами, тому довести, що те або інше слово запозичене праслов'янською мовою, важко навіть тоді, коли в лексемі представлено регулярні фонетичні відповідники.

Визначення запозиченості або питомості слова передбачає врахування його семантичних, акцентуаційних та словотвірних особливостей.

Дотеперішні дослідження слов'янської лексики виявили досить активний лексичний взаємообмін між прагерманською і праслов'янською мовами. Донедавна роль германських запозичень, особливо культурної лексики, у праслов'янській мові явно перебільшували. Використовуючи різні лінгвістичні критерії, В. Мартинов спробував виявити не тільки прагерманські слова в праслов'янській, але й праслов'янські в прагерманській мовах [2, 27].

Загальноєвропейських назв рослин та їх частин небагато. Частіше відтворено найменування, притаманні окремим групам мов. До того ж той самий корінь (назва) в різних мовах може означати різні рослини, пор.: болг. (*кавун, каун*) «диня»; тур. *kavun (kaun)* «диня»; чув. *каван* «гарбуз», походить від ар. *кавин* «диня».

Спільноіндоевропейською спадщиною є такі праслов'янські назви рослин:

Біб – «овечий послід, маленька кулька» – р. бр. боб, др. бобъ, п. bob, ч. вл. нл. bob, слц. bôb, полаб. bûb, болг. м. діал. боб «квасоля»; схв. бѡб, слн. bob, стсл. БоБъ; – псл. bobъ; – споріднене з прус. babo, лат. faba «тс.» і, мабуть, з алб. bathë «тс.», гр. φαχός «сочевиця»; латинською мовою *біб* – faba («біб, бобове поле, бобова юшка, бобове намисто, бобоподібні екскременти») [ЕСУМ, I, 189];

Гірчиця – стсл. горькъ, гр. πύρος, п. gorzki, вл. horki «гірчиця» [ЕСУМ, I, 516];

Горох – др. горохъ, п. нл. groch, ч. hrach, слц. hrach, вл. hroch, полаб. gox «горох» [ЕСУМ, I, 567–568];

Капуста – слц. kapusta, болг. [капуста], схв. kapusta, слн. [kapŭsta] «капуста», kapus «тс.», р. – цсл. капуста «страва» (1073); – очевидно, результат видозміни запозиченого з слат. compos(i)ta «капуста» [ЕСУМ, II, 378–379];

Кріп – «*Anethum Graveolens L.*» р. укроп, (кроп), бр. кроп (укроп), др. кропь, п. [krop], (з укр. або бр.); – очевидно, результат метатези попереднього *копръ, викликаной впливом *кромити* і похідних [ЕСУМ, III, 97–98];

Кукурудза – р. бр. кукуруза, п. kukurydza, [kukurudza], ч. kukuřice, [kukuryca, kukuřyca], слц. kukurica, вл.нл. kukurica, болг.кукуруз, схв. кукуруз, (кукурица, кокоруз), ст. кукуруза, слн. kuruza, [kukuruz, kukurica, kokorica]; – не зовсім ясне, можливо, слово слов'янського походження, пов'язане з коренем *kokog-, *kukur- «щось розчепірене» і споріднене з слн. kukurjav «кучерявий» [ЕСУМ, III, 131];

Мак – прасл. макъ «мак», гр. μίχων, д.-в.-н., д.-сакс. maho, mago «мак» [ЕСУМ, III, 364];

Морква – р. морковь, (морква), бр. морква, п. marchew, ч. mrkev, [mrkva], слц. mrkva, вл. morchej, нл. marchej, [marchweij], болг., м. морков (з укр.) схв. мр'ква, слн. mrkev, стсл. мръкы; - псл. *m^тку, род.в. *m^ткъве «морква» [ЕСУМ, III, 514–515];

Ріпа – сер. лит. gôrė «ріпа», днвн. guoba «ріпа» поряд з gâba, лат. gâpum (п. rzera, слвц. gera, србхв. ре па) [ЕСУМ, V, 96];

Часник – давньорус. чеснъкъ, болг. чесън, чеснов лук, ч. česnek, слвц. česnak, п. czosnek //прасл. *česnъ [ЕСУМ, VI, 282–283];

Щавель – двр. щавънь «кислий», болг. щава «дубильний засіб», слов. šćav, слвц. šťava «сік», прасл. šćavъ пов'язують з словом «щи» [ЕСУМ, VI, 499–500].

Якщо кількість і склад лексики на означення злакових рослин, здавна культивованих в Україні, змінилися порівняно мало, то назви городніх культур у пам'ятках XVI – XVIII ст. представлені значно ширше, ніж у попередній період. Це пояснюється не так упровадженням нових культур, кількість яких не зазнала істотних змін, як характером писемних пам'яток, які ширше відтворювали відповідні сфери функціонування цієї групи лексики.

Назва городньої рослини *тыква* (<д.-р. *тыкы*, род. *тыкъве*) витіснена запозиченим з тюркських мов словом *гарбузь* (за стравлене *гарбуза* свинею – Т., 1719, 509). У функції особової назви *гарбузь* у документах виступає значно раніше: межі домо(м) матыса *га(р)буза* і се(н) ка Кравца (Юр., 1596, 16 зв.). Лексема *тыква* продовжує функціонувати у вторинному значенні, як назва посуду: *тыква* черепаха дьгтю (Т., XVIII, 852) [1, 627].

Окремі назви, успадковані з давньоруської мови, засвідчені вже в характерному для української мови фонетико-морфологічному оформленні: *чосник* або *часник* (< *часньк*, *чесновитькъ*, пор. рос. *чеснок*, б. *часнок*) (*часнику* вьнкув шьсть ... цибуль и *чоснику* по тридцять вьньковъ – АП, 1699, 157, *часнику* обираного головокъ три – Кн., 1788, 65); *морква* (<**m^тк^в*ку, род.в.* *m^тк^вь*) (*морквы*, *огурковъ* – огороць – Арх. ЮЗР, 1572, 6/1, 817), зрідка *морковъ* (*Морковъ огородная* естъ студеной натури – Врач., 1776, 51) і *редка* (*редку* давати – Кн., 1788, 67). Входять вжиток назви таких городніх культур, як *петрушка* (Сл. Лекс., 1642, 313; МДЛ, с. XVIII, 17), *пастырняк* (*пастернак*) (принеси самъ *родкви*, *пастырнаку* – Розм., XVI, 13 зв.); паралельно виступають назви *свекла* (бочка и съ *свеклою* – Арх. ЮЗР, 1590, 6/1, 206; *свекла* припра(в)на(я) – Бер. Лекс., 1627, 217; з *свек(ь)ли* сокъ – МДЛ, с. XVIII, 14, зрідка *бѣта* (< лат. *bēta*) (пойдетъ *бѣты* збыратъ, бр потреба козлины изъ *бѣтою* вычинятъ – К.З., к. XVII, 104) і все послідовніше – запозичення з середньовічної латини (*буряк* – «*Beta Vulgaris L.*» ст. боряк (XVIII ст.) – р., бр. бурáк, п. burak, [borak, borag], ч. burák, ст. borák, borag, слц. borák, burák; – запозичене через польську мову з середньолатинської або італійської; слат. borāgo (borġāgo), італ. borragine «бурачник, *Borrago officinalis*», походить від ар. abū'araq «тс.» (букв. «батько поту») на думку А. Брюкнера, назву рослини *Borrago* перенесено на рослину *Beta vulgaris* тому, що обидві вони вживались у салаті, Ф. Славський уважає, що burak як назва рослини *Beta vulgaris* походить від назви кольору *buru*, контамінованої із середньовічним borak, burak, «бурачник»; В. Махек виводить цю назву з чеської burupa «кормовий буряк»). Лексема *буракь/бурякъ* поступово переважає у вжитку і згодом стає нормативною, хоча у XVIII ст. зрідка фіксується й *свекла*, інколи – у спеціалізованому значенні «квашені буряки, квас із буряків». У російській мові цього періоду спостерігається зворотний перерозподіл значень: *свекла* утверджується як нормативна назва городньої рослини, а *бураки*, *бурачки* вживаються у значенні «квашена свекла» (Сл. РЯ, I, 356) [ЕСУМ, I, 305–306].

Різними фонетичними варіантами представлено назву, що є українсько-білоруським словотвірним варіантом давньоруського слова *огурець*: *огурковъ* огороць засеяный (Т. Мат., 1646, 56); за *ого(р)ки* (ЩПАЛ, 1594 – 1595, 1, 129, 1123, 1 зв.); *угурки* ... поставила (Т. Мат., 1571, 918); *угурковъ* кадовб (АП, 1691, 83); *гирковъ* (Т., XVIII, 524). Давня лексема (і суфіксом *-ець*) виступає зрідка і вже в українському фонетичному оформленні: оніе *вгурцы* скласть в котоль (Марц., с. XVIII, 649). Через польське посередництво засвоєно назву рослини *салата* (через фр. *salade*, з іт. *salata* «салат, те, що засолено», п. *sałata*) (Бер. Лекс., 1627, 210; же (л)ятница, *салата* – Сл. Лекс., 1642, 249; принеси... *Салату* и мясо слоное – Розм., XVI, 10 зв. – 11). Це слово одночасно вживалося й на позначення відповідно приготованої страви, про що свідчить, зокрема, назва спеціального посуду: *салатниковъ* 4 [куплено] (Т. Карт., 1798).

У функції загальної назви городніх рослин, зокрема свіжої зелені, продовжує вживатися слово *ярина* (принеси *ярину* твоєму брату – Розм., XVI, 11; Тилко ьли *ярины* и воду пили – Гал., 1659, 201), яке, однак, мало ширший семантичний обсяг, бо означало також *злаки весняного посіву та взагалі трав'янисту рослинність*.

Назви городніх рослин, як правило, були словотвірні продуктивними. Від більшості з них засвідчено похідні прикметники: росады *капу(ст)ное* фу(н)товъ пя(т)(АЖ, 1584, 76); двь горсти *гороховой* соломи (МДЛ, с. XVIII, 36); *бобовый* (Сл. Лекс., 1642, 314); столчи насъня *кропового* (МДЛ, с. XVIII, 32); насе(н)я *цебу(л)ного* фу(н)товъ три(д)ца(т) (АЖ, 1584, 76); ядра *че(с)никовие* (Сл. Лекс., 1642, 206); насе(н)я за по(л)копы гроше(и) *морквано(е)[о]* (АЖ, 1584, 76); *морквного* сьмени дарьпяного възьявши (Врач., 1776, 51); *пасты(р)наково(е)[о]* насе(н)я (АЖ, 1584, 76); *буряковим* росолом (АП, 1703, 214); *свекляного* насе(н)я (АЖ, 1584, 76); *горчичное* насъня з сокомъ *угорковимъ* пити (МДЛ, с. XVIII, 5); росоль *огурковий* (25); *ганусовой* оковитой горьлки (Т., 1756, 508); горьлку *ганичкову* (1722, 507); водки *ганишковой* 8 ведер (1744, 507); горьлки *ганушковой* ... два гарця (Марц., с. XVIII, 638); сокъ *маковий* (Сл. Лекс., 1642, 265); о сьмьи *маковомъ* (Врач., 1776, 49); сокъ *редчинъ*, корень *редкинъ* (Т. Карт., XVII). У двоконпонентних похідних назвах рослин, у яких субстантиватором виступав більш відомої рослини, а конкретизатором виступав ад'єктив, утворений від назви тварини, основне метафоричне навантаження припадало на означення [3, 51].

Від багатьох назв засвідчені й похідні утворення – іменники на означення стебел і листя даної рослини (*бобовины* – Сл. Лекс., 1642, 192; в *гороховинах* спати – К. З., к. XVII, 219); місця, де вирощували рослину (*огорчынецъ*, мѣйстце длж *огороковъ* – Бер. Лекс., 1627, 216); страв, напоїв (*бобовьникъ*, пирогъ з *бобу* – Сл. Лекс., 1642, 192; *свекольнику* одна бочка – Arch. xx. S., 1553, IV, 13). Особливо словотвірніо продуктивною була лексема *макъ*. Крім словотвірних похідних, які зберігали семантичний зв'язок з назвою рослини (Купатися в теплой водъ з *маковками* – МДЛ, с. XVIII, 12), широко побутували деривати, які повністю увійшли до інших лексико-семан-

тичних груп: *маковиця* «шпиль церкви» (Л. Остр., 1-ша пол. XVII, 132), *макуха* і *макухъ* «залишки після витискання олії (з будь-якої олійної рослини)» (Д., II, 291-292; Вг., 318-319) (з *макухомъ* зь ліону – Кн., 1788, 77), *макотертъ* і *макътра* «посуд певної форми», первісно «посуд для розтирання маку» (меду *макотертъ* повень – ДНМ, 1719, 104; утерти вь *макътрь* три *цибуль* з виномъ французскимъ бьлымъ – Кн., 1788, 61), *макогонъ* (тыє *макогони*, що куха(р)ки макъ мну(т) – К.З., к. XVII, 152), *верцимакъ* (п. *wiercimak*) (Арх. ЮЗР, 1601, 8/III, 482), *змачити* «стерти на мак», перен. «спаплюжити» (брыдкими справами своїми станъ ... духовный... *змачил* і вь огиду подал – Арх. ЮЗР, 1625, 1/IV, 569).

Деякі прикметники, утворені від назв городніх рослин, в цей період також виступали в далеких від городництва значеннях, зокрема при характеристичній кольорі, формі предметів, їх розміру: кунтушъ сукъна тонкого женский ... *маковий* (ДНМ, 1774, 305); ланцужокъ сребропозлащенный *гороцатый* (тобто у формі кульок, подібних до горошин) (Т., XVII, 578). Вислів *макове зерно* уживався й уживається для позначення дуже малої кількості чогонебудь: сорочого мозку з горьлкою з *маковое зерно* випит(ь) (МДЛ, с. XVIII, 47), а також в образно-метафоричному значенні: Іж на волосъ не спавъ, і ни на *маково зе(р)но*, хо(ч) зшива(и) ѡчи (К.З., к. XVII, 238). Це стійке словосполучення, утворене на староукраїнському мовному ґрунті, успішно конкурувало з висловом *горчичное зерно*, який засвідчується винятково в конфесійних текстах (о зерноу горчичномъ – ПС, 1556-1561, 139; яко *зе(р)но го(р)чи(ч)ное* – УС, к. XVI, 105 зв.), часто в архаїчному оформленні (яко *зерно горуичино* – Т., XVI, 578).

Назви городніх культур, здебільшого успадковані староукраїнською мовою з давньоруської, протягом XVI-XVIII ст. набули в основному оформлення, у якому вони функціонують і в сучасній українській мові. Деякі давні назви (*тиква*, *свекла*) поступилися місцями перед новішими запозиченнями і збереглися лише в говорах.

З видових назв безпосередньо виступають лише *капоуста* (Cost., 1425, II, 169 та ін.) і *горох* (ВОРСР, 1487, 178). Але у функції особових назв засвідчено лексеми *репа* (АЛМ, 1498, 163), *цибуля* (АЛРГ, 1497-1498, 80), *горчица* (Арх. ЮЗР, 1471, 8/III, 628). Це вказує на тривале і безперервне функціонування в мові відповідних апелютивів, засвідчених ще в пам'ятках давньоруського періоду. Показово є, зокрема, відапелютивна особова назва *цибуля*, яка свідчить про

поширення вже в цей період назви, яка заступила в українській мові давньоруську лексему *лоукъ*. Що ж до городніх культур, означуваних лексемами *капоуста*, *горохъ*, то вони мали помітне господарське значення і згадуються в ділових документах як об'єкт феодально залежних землевласників. Про поширеність і активне функціонування назв городніх культур, зокрема *гороху*, свідчить і наявність у тогочасних пам'ятках окремих топонімів, базою для утворення яких послуговували відповідні апелютиви: *Горохов/Горухов* – назва маєтку у Волинському князівстві (Арх. хх. S., I, 240); *Горохолина* – назва річки (Р., 1404, 68) (первісне значення апелютива «горохове стебло з листям»).

Найчисленнішу групу похідних назв становили назви двокомпонентні (субстантив (назва широко-відомої рослини) + ад'єктив (конкретизатор)): *чесноку дикого* (МДЛ, сер. XVIII, 29), *дивая пе(т)рушка* (Сл.Лекс., 1642, 76), *салата льсная* (Бер. Лекс., 1627, 36), *п(о)сте(р)на(к) льсний*, *хрнь льсни(и)* (Сл. Лекс., 1642, 354), *свекла льсная* (323) тощо. Назви рослин часто супроводжуються прикметниками, похідними від назв тварин (народні назви), що сприймаються носіями мови як цілком довільне утворення, хоча, безумовно, на певному етапі утворення та розвитку словосполучення мало цілком мотивоване значення: *конски(и) цавъ трава* (Сл. Лекс., 1642, 357), *коневый цавъ* (Травн., XVI, 267), *елени(и) цавъ* (216), *заячий цавей* (МДЛ, середина XVIII, 27), у якому денотати-носії таким чином відмежовувалися один від одного.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Проведений аналіз дав змогу зробити такі висновки:

Відсоток питомоукраїнських елементів у назвах городніх культур не великий, проте характеризується стійкою автентичністю. Вони виступають як форманти для творення похідних.

Полісемія назв городніх культур слов'янського походження забезпечує функціонування цих одиниць у різних стилях мови.

Найширшою групою словосполучень є іменниково-прикметникові утворення, які відповідають системі творення ботанічної термінології, до якої належать назви городніх культур.

Питомоукраїнські терміни можна визначити як найдавніші утворення, що засвідчені в численних історичних документах та актах господарської діяльності, широко представлені в творах народно-поетичної творчості, художньої літератури тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбач О. Ботанічна та зоологічна термінологія в нових перекладах Біблії українською мовою. Статті до 1000-ліття християнізації Руси-України. Франкфурт, 1991. С. 625-642.
2. Історія української мови. Лексика і фразеологія : монографія / В. О. Винник, В. Й. Горобець, В. Л. Карпова [та ін.]; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1983. 742 с.
3. Карпова В. Л. Староукраїнські вторинні назви рослин (асоціативно пов'язані із сферою живої природи). *Мовознавство*. 1984. № 2. С. 46-54.

REFERENCES

1. Horbach, O. (ed.). (1991). Botanical and zoological terminology in new translations of the Bible in Ukrainian. [Botanical and Zoological Terminology in New Translations of the Bible in Ukrainian]. *Statti do 1000-littia khrystyianizatsiyi Rusi-Ukrayiny*. Frankfurt, 625-642 [in Ukrainian].
2. Vynnyk, V., Horobets, V., Karpova, V., Kolomyets, L., Rusanivskiy, V. (Ed.) Matviias, I. (1983). *Leksyka i frazeolohiia* [Vocabulary and Phraseology] Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

3. Karpova, V. (1984). Staroukrayinski vtorynni nazvy roslyn (asotsiatyvno povyazani iz sferoyu zhyvoyi pryrody) [Old Ukrainian Derivative Names of Plants (Associatively Connected with the Sphere of Living Nature)]. *Movoznavstvo*, 2, 46–54 [in Ukrainian].

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

- АЖ** – Актова книга житомирського міського уряду кінця XVI ст., 1582–1588 pp. (Підготував до видання М. К. Бойчук). 1965. 189 с.
- АЛМ** – Акты Литовской метрики / собр. Ф. Н. Леонтовичем. Варшава, 1896–1897. Т. 1. Вып. 1–2.
- АЛРГ** – Акты Литовско-русского государства / изд. М. Довнар-Запольским. Москва, 1900. Вып. 1.
- АП** – Пирятинські актові книги. Стороженки : Фамил. арх. Киев, 1908. Т. 6.
- Арх. ЮЗР** – Архив Юго-Западной России / Изд. Врем. комис. по разбору древних актов. Киев, 1859–1914.
- Бер. Лекс.** – Лексикон словеноросский Памви Беринди: Надрук. з вид. 1627 р. фотомех. способом / підгот. тексту і вступ. ст. В. В. Німчука. Київ : Вид-во АН УРСР, 1961. 272 с.
- ВОРСР** – Описания русских и словенских рукописей Румянцевского музея, составленное Александром Востоковым. Санкт-Петербург, 1842.
- Врач.** – Вральбникъ съмень и травъ, переведень зъ греческаго диалекта на російской ... 1776 года. *Киевская старина*. 1890. Т. 28.
- Гал.** – Галятовский І. Ключъ разумьнѣж. Київ, 1659.
- Д.** – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. Санкт-Петербург, 1880–1882. Т. 1–4.
- ДНМ** – Ділова і народнорозмовна мова XVIII ст.: (Матеріали сотен. Канцелярій і ратуш Лівобереж. України) / підгот. до вид-ня В. А. Передрієнко. Київ : Наукова думка, 1976.
- ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) [та ін.]. Київ : Наукова думка, 1982–2012.
- К.З.** – Зиновійв К. Вірші. Приповісті посполиті (Підгот. Тексту Чепіги І. П. Київ, 1971).
- Кн.** – Книжиця для господарства / за вид.: Возняк М. Український господарський порадник з 1788 р.
- Л. Остр.** – Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. Київ : Наукова думка, 1970.
- Марц.** – Разновидности марцпаннь и ганнусковой горьлки. *Киевская старина*. 1883. Т. 7.
- МДЛ** – Потебня А. А. Малорусские домашние лечебники XVIII в. *Киевская старина*. 1890. Т. 28.
- ПЄ** – Пересопницьке євангеліє, 1560–1561 pp. Рукопис ЦНБ АН України, № 15512. 699 с.
- Розм.** – Розмовник XVI ст. Рукопис Національної бібліотеки в Парижі (мікрофільм).
- Сл. Лекс.** – Лексикон латинський Є. Славинецького. Лексикон словено-латинський Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського / підгот. до видан. В. В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1973.
- Сл. РЯ** – Словарь русского языка XI–XVII вв. Москва : Наука, 1975–1980. Вып. 1–8.
- Т.** – Історичний словник українського язика / за ред. Є. Тимченка. Харків; Київ; 1930–1932. Т. 1 Вып. 1–2.
- Т. Мат.** – Тимченко Е. Материалы для словаря письменной и книжной южнорусской речи XV–XVIII вв. Рукопис зберігається в бібліотеці Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН України у Києві.
- Т. Карт.** – Картотека історичного словника української мови XIII–XVIII ст. / під ред. проф. Є. Тимченка. Зберігається у відділі словників Інституту суспільних наук АН України у Львові.
- УЄ** – Рукописне учительне євангеліє XVI ст. Зберігається в бібліотеці Музею укр. мистецтва у Львові, № 13 174.
- ЦДАЛ** – Центральний державний історичний архів у Львові (перша цифра означає рік, друга – фонд, третя – опис, четверта – справу, п'ята – аркуш. Якщо номер аркуша не зазначено, то справа міститься на одній сторінці).
- Юр.** – Юридика монастыря Св. Юрія. Рукопис Львівського держ. музею укр. мистецтва, № 410.
- Arch. xx. S.** – Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. Lwów, 1887–1890. Т. 1–4.
- Br.** – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa: Wiedza powszechna, 1957.
- Cost.** – Documentele moldovenști dela Ștefan cel Mare / Publ. M. Costăchesku. Iași, 1931–1932. Vol. 1–2.